

ДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ СПІЛКУВАННЯ ВИКЛАДАЧІВ ТА СТУДЕНТІВ В ОНЛАЙН-ПРОСТОРИ

В. К. Перязєва

Херсонський державний університет, vladaprv@ukr.net

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент І. Р. Крупник

Ще десять років тому дистанційна освіта вважалася чимось екзотичним та експериментальним. Вона розвивалася переважно в західних країнах з високим рівнем технологічного розвитку і мала за мету зробити якісну освіту доступною для широких верств населення, подолати географічні, мовні, фізичні, фінансові, вікові та інші обмеження. Найдосконаліше втілення цих процесів представлено в онлайн-платформах, що пропонують окремі курси провідних викладачів відомих світових університетів (Prometheus, Coursera, UdeMy, Stanford Online та інші). Інноваційна технологія викладання навчального матеріалу та перевірки знань студентів суттєво відрізнялася від традиційного навчання і була значною мірою автоматизована.

Пандемія COVID-19 вимусила перейти в онлайн навчання всіх, починаючи від школярів початкових класів. Це потребувало негайної переорієнтації учасників взаємодії: вчителів, дітей та студентів, їхніх батьків. Початок широкомасштабної війни в Україні ще більше посилив та пришвидшив ці процеси. Більшість студентів та матерів з дітьми раптово покинули свої домівки, багато з них вимушено виїхали за кордони України, проте бажають продовжувати навчання. Операційне забезпечення цього процесу сьогодні взяли на себе загальнодоступні інтернет-сервіси: ZOOM-конференції, групові чати популярних месенджерів, електронні поштові скриньки, тощо. При цьому офіційні сайти українських шкіл та університетів переважно «пасуть задніх», не маючи технічних, матеріальних, кадрових та часових ресурсів для створення повноцінних платформ для онлайн-навчання (начальні програми так само не враховують масової віртуалізації освітнього процесу).

Отже, дистанційне навчання, котре раніше було окремою технологією освіти, сьогодні міцно інтегроване в очну та заочну форму навчання. Вирішивши проблему безпечної присутності на заняттях, масовий перехід освіти в онлайн-простір створив ряд інших психологічних та соціальних проблем, серед яких змішання сімейного та професійного/академічного життя, суттєве збільшення навантаження педагогів та зменшення залученості студентів. Фізична неприсутність студентів та викладачів на занятті робить неможливим традиційні методики педагогічного впливу: мотивації, активізації, контролю діяльності учасників. Відсутність безпосередньої взаємодії між викладачами та студентами може створювати психологічні бар'єри, такі як відчуття віддаленості, непевності, відчуженості, нерозуміння. Все це може погіршувати мотивацію студентів, знижуючи якість навчання.

Дистанційне навчання вимагає від студентів високого рівня самостійності та відповідальності (самоорганізації, самомотивації, самоконтролю, самодетермінації, тощо), що на практиці трапляється далеко не завжди. З іншого боку, педагоги не завжди можуть перенести майстерність своєї професійної комунікації в онлайн-простір; від них потребується гнучкість, проактивність, інноваційність в організації та реалізації навчальних занять. Наразі навчання в онлайн просторі – це все ще вимушений процес, яким не задоволені ані викладачі, ані студенти та їхні батьки, ані суспільство та майбутні роботодавці. Викладачі в ньому швидко вигорають, студенти – втрачають активність та мотивацію навчання, інші наслідки стануть відомі пізніше.

Слід відзначити, що взаємодію учасників освітнього процесу вивчали чимало українських спеціалістів: В. В. Андрієвська, Г. О. Балл, І. Д. Бех, І. С. Булах, Л. В. Долинська, О. В. Киричук, Н. Л. Коломінський, Г. С. Костюк, В. О. Моляко, В. П. Москалець, В. А. Семиченко, А. В. Фурман та баг. інших. Психологічні бар'єри спілкування та стратегії їх подолання також досить добре описані вітчизняними дослідниками, хоча досі немає їх узгодженої класифікації (Власова, 2005; Подоляк, Юрченко, 2011; Гірняк, Васильків,

2019; Березовська, 2020). Не зважаючи на значні теоретичні та практичні здобутки, проблема все ще далека від вирішення, адже кожне нове покоління викладачів та студентів має свої особливості розвитку, навчальні потреби та соціальні компетенції. Останні роки знаменуються кардинальною зміною ситуації та умов педагогічної взаємодії – переносом більшої частини навчання в онлайн простір. Це потребує перегляду та оновлення знань про психологічні особливості взаємодії викладачів та студентів (вчителів та учнів).

Існує й інший бік проблеми віртуалізації навчання. Протягом всієї історії людства освіта була найважливішою сферою соціалізації особистості на всіх етапах життя, а школа та університет – головними агентами, що формують особистість, її свідомість, світогляд, професійну ідентичність. Але перенесення навчання в онлайн-простір вносить в цю аксіому свої корективи. Сучасні дослідники підкреслюють варіативність шляхів соціалізації в умовах інформаційного суспільства (Токарева та ін., 2017). З точки зору теорії соціальної драматургії, перенесення навчання в онлайн середовище вимагає перегляду традиційного виконання соціальних ролей викладачів та студентів.

Головною особливістю онлайн-спілкування є його опосередкований характер, обумовлений можливостями та обмеженнями пристроїв, що забезпечують комунікацію (Немеш, 2017; Крупник, 2022). Стрімкий розвиток технологій безсумнівно впливає на ці процеси. Спілкування швидко еволюціонувало від листування за допомогою текстових повідомлень до відео-конференцій, які дозволяють проводити групові заняття з майже повним ефектом присутності учасників (і це далеко не останній крок в розвитку онлайн-комунікації). Зрозуміло, що наукові дослідження в силу своєї інерційності дещо відстають від стрімкого розвитку комп'ютерних технологій: потрібний значний час на теоретичну підготовку, організацію дослідження, збір, аналіз та публікацію даних. Іноді на момент публікації такі роботи вже втрачають актуальність. Але треба продовжувати аналізувати отриманий досвід з урахуванням перспектив все більш масового поширення онлайн-освіти. Наприклад, останній виклик для педагогів – доступність

технології штучного інтелекту, який ставить під сумнів авторство письмових есе студентів.

Література:

1. Березовська Л. Комунікативні бар'єри у спілкуванні соціального працівника: шляхи подолання. *Український педагогічний журнал*. 2020. № 2. С. 87-94. DOI: 10.32405/2411-1317-2020-2-87-94
2. Варіативність соціалізації особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства / авт. колектив: Н. М. Токарева, А. В. Шамне, О. О. Халік та ін.; за ред. Н. М. Токаревої. К. : Інтерсервіс, 2017. 220 с.
3. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Либідь, 2005. 400 с.
4. Гірняк А., Васильків О. Психологічні бар'єри у взаємодії викладача й студентів та шляхи їх ефективного подолання. *Психологічні перспективи*. 2019. Вип. 33. С. 10–23. DOI: 10.29038/2227-1376-2019-33-79-90
5. Крупник І.Р., Бабатіна С.І., Крупник Г.А. Особливості ставлення здобувачів вищої освіти до дистанційного навчання. Міжнародний електронний журнал. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2022, Том 91, №5. С. 98-112; DOI: 10.33407/itlt.v91i5.4853 ISSN: 2076-8184
6. Немеш О. М. Віртуальна діяльність особистості: структура та динаміка психологічного змісту. Київ: Слово, 2017. 391 с.
7. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи : підручник. 3-тє вид., випр. і доп. Київ : Каравела, 2011. 360 с.